

اعتبار یابی و پایایی سنجی پرسشنامه‌ی استفاده‌ی آسیب‌زا

از شبکه‌های اجتماعی مجازی

محیا یاری‌گر روش^۱

^۱ دکتری روانشناسی از دانشگاه الزهرا

نویسنده مسئول:

محیا یاری‌گر روش

چکیده

اعتیاد به استفاده از شبکه‌های مجازی و دیگر آسیب‌های مربوط به این شبکه‌ها از جمله مسائلی است که در قرن حاضر بسیاری از کاربران با آن روبرو هستند. در زمینه‌ی اعتیاد به اینترنت و شبکه‌ها ابزارهای زیادی ساخته شده است. آسیب‌های شبکه‌ها بیشتر از همه سلامت خانواده را مورد تهدید قرار می‌دهد از آن‌جا که زنان نقش محوری در خانواده به عنوان همسر و مادر دارند در این پژوهش سعی بر آن است تا ابزاری ساخته شود که علاوه بر مسأله‌ی وابستگی به شبکه‌ها دیگر آسیب‌های شبکه‌های مجازی را در میان مادران مورد بررسی قرار دهد، پس از اجرای مقدماتی بر نمونه ۶۴ نفری از مادران این پرسشنامه روی ۳۲۳ نفر از مادران فرزندان ۳ تا ۷ ساله که به شیوه در دسترس برگزیده شدند اجرا شد تا روایی و پایایی آن تعیین شود در نهایت تعداد گویه‌های پرسشنامه ۳۱ گویه تنظیم شد. بر اساس نتایج به دست آمده از چرخش اوبلیمیون، برای این ابزار دو عامل وابستگی به فضای مجازی و رفتار پر خطر در فضای مجازی شامل خودافشایی، ارتباط با جنس مخالف و دیگر رفتارهای پرخطر به دست آمد. نتایج پژوهش نشان داد در استفاده‌ی آسیب‌زا از شبکه‌ها اهمیت عامل وابستگی به شبکه‌ها بیشتر از رفتارهای پرخطر در این شبکه‌ها می‌باشد.

کلید واژه: پرسشنامه، شبکه‌های مجازی، مادران

مقدمه

امروزه استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی^۲ (SNS) بر تمامی بخش‌های زندگی بشر سایه افکنده است. در انجام تمامی امور به نوعی استفاده از اینترنت ضروری به نظر می‌رسد. شبکه‌های مجازی سایت‌هایی هستند که به افراد امکان ایجاد برقراری ارتباط با یکدیگر را می‌دهند افراد در این سایت‌ها می‌توانند برای خود صفحه شخصی ایجاد کرده پست‌هایی را به اشتراک گذاشته پست‌های یک دیگر را پسندیده و در مورد آن نظر دهند (بورک^۳، ۲۰۱۵). اینترنت در زمینه‌هایی چون رشد فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در دنیای امروز مزایای زیادی داشته و شبکه‌های مجازی علاوه بر این خدمات، امکانات و تسهیلاتی چون اطلاع رسانی‌ها از طریق کانال‌ها و گروه‌های خبری و برقراری ارتباط به شیوه آسان‌تر از گذشته را فراهم می‌کنند (بیدی و کارشکی، ۱۳۹۴). انجام بیشتر امور روزمره در زندگی از قبیل پرداخت‌ها و امور مالی، آموزش و فراگیری، بیان احساسات، اشاعه سریع اخبار و اطلاعات و خبر یافتن از حال دوستان دور و نزدیک، یافتن دوستان جدید (الجوما، القوداه، آلبورسان، بخت و ابدالجبیار^۴؛ ۲۰۱۶) و موارد دیگر از جمله امکاناتی است که اینترنت و شبکه‌های مجازی مانند فیس‌بوک، تلگرام، ایمو، واتز آپ، اینستاگرام و..... فراهم نموده‌اند. در کنار فواید و مزایای اینترنت و سایت‌های شبکه‌های مجازی معایبی نیز همراه آن‌ها بوده است، هزینه‌نگاری، خودافشایی و بیان زندگی شخصی که گاهی سبب سواستفاده‌های مالی و عاطفی می‌شود، ارتباط راحت‌تر با جنس مخالف، احساس گناه، اتلاف وقت، سستی در پایبندی به مسائل مذهبی و اعتقادی (کمال‌جو، نریمانی، عطادخت و ابوالقاسمی، ۱۳۹۵)، کاهش ارتباط رودررو بین افراد، ارائه هویت جعلی به دلیل وجود ویژگی گمنامی در شبکه‌های مجازی (زندوانیان و زین العابدینی، ۱۳۹۵)، کلاهبرداری‌ها و جرائم اینترنتی، کاهش ارتباط میان اعضای خانواده، کاهش کیفیت روابط میان زوجین (فاکس، اوسبورن و واربر^۵، ۲۰۱۴)، تسهیل برقراری روابط فرازنشویی و خیانت‌های زنشویی (درویین، میلر و دیبل^۶؛ ۲۰۱۴؛ ریدگوی، و کلایتون^۷، ۲۰۱۶؛ کراونز، لکی و وایتینگ^۸، ۲۰۱۳؛ کمال-جو و همکاران، ۱۳۹۵)، افزایش طلاق (کلایتون، ناگورنی و اسمیت^۹، ۲۰۱۳؛ ولنزونا، هالپرن و کاتز^{۱۰}، ۲۰۱۴) و کاهش رضایت زنشویی (روبرتز و دیوید، ۲۰۱۶؛ نورترپ و اسمیت، ۲۰۱۶؛ مک دانیل، درویین و کراونز^{۱۱}؛ ۲۰۱۷) از جمله آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی است. یکی از بارزترین آسیب‌های استفاده از اینترنت و شبکه‌های مجازی وابستگی به آنان است. اصطلاح وابستگی به اینترنت برای اولین بار توسط یانگ (۱۹۹۶) استفاده شد و با عناوین مختلفی چون اعتیاد به اینترنت، استفاده بیمارگون از اینترنت و عناوین دیگری نیز مورد استفاده قرار گرفت (یانگ و دآبرو^{۱۲}، ۲۰۱۰). گریفیث^{۱۳} (۲۰۱۳) علائم اعتیاد به شبکه‌های مجازی را چنین مواردی می‌داند: اشتغال خاطر زیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی (برجستگی^{۱۴})، استفاده از شبکه‌ها برای کاهش احساسات منفی (تغییر خلق^{۱۵})، استفاده از شبکه‌ها به مرور و بیشتر و بیشتر برای کسب لذت از آن (تحمل^{۱۶})، بروز پریشانی در صورت منع استفاده از شبکه‌ها (نشانه‌های انزوا^{۱۷})، بروز تعارض‌های بین فردی و درونی در فرد به خاطر استفاده از شبکه‌ها (تعارض^{۱۸})، بازگشت^{۱۹} شامل عقب‌گرد مکرر به الگوهای پیشین رفتار مزبور بعد از ترک، تلاش برای کنترل استفاده و عدم موفقیت در آن (گریفیث، ۲۰۱۳؛ یانگ و دآبرو، ۲۰۱۰). پرسشنامه‌های مختلفی تا کنون جهت بررسی این

² Social sites networks

³ Burk

⁴ Aljomaa, Alqudah , Albursan , Bakhiet & Abduljabbar

⁵ Fox, Osborn & Warber

⁶ Druin , Miller, & Dibble

⁷ Ridgway & Clayton

⁸ Cravens, Lecki & Whiting

⁹ Nagurney & Smith

¹⁰ Valenzuela, Halpern & Kats

¹¹ Mc Daniel ,Drouin & Cravens

¹² Yang & Deabreu

¹³ Griffiths

¹⁴ Salience

¹⁵ Mood modification

¹⁶ tolerance

¹⁷ withdrawal symptoms

¹⁸ Conflict

¹⁹ Relapse

نوع از اعتیاد ساخته شده است از جمله پرسشنامه اعتیاد اینترنتی (IAT^{۲۰}) یانگ (۱۹۹۸)؛ مقیاس اعتیاد اینترنتی (IAS)^{۲۱} نیکلاس و نیکی (۲۰۰۴) به نقل از علوی و جنتی فرد، (۱۳۹۱)؛ مقیاس کاربری مشکل‌زا (فراگیر) از اینترنت (GPIUS)^{۲۲} کاپلان (۲۰۰۲)، به نقل از علوی و جنتی فرد، (۱۳۹۱)؛ مقیاس شناختی اینترنت (OCS)^{۲۳}؛ استفاده آسیب‌زا از فیس‌بوک (PFU)^{۲۴} (به نقل از مارینو و همکاران، ۲۰۱۶) و مقیاس اعتیاد به فیس بوک برگن (گریفیث، ۲۰۱۳). تمامی این پرسشنامه‌ها اعتیاد به اینترنت و شبکه‌های مجازی را مورد سنجش قرار داده در حالی که تا کنون پرسشنامه‌ای ساخته نشده که علاوه بر جنبه اعتیاد و وابستگی به شبکه‌های مجازی دیگر مسائل آسیب‌زای استفاده از این شبکه‌ها مانند ارتباط با جنس مخالف، اثرگذاری بر روابط زوجین، خودافشایی، به خطر افتادن حریم شخصی و این‌گونه مسائل را مورد ارزیابی قرار دهد. از طرفی زنان نسبت به مردان استفاده‌ی بیشتری از شبکه‌ها داشته و زمان بیشتری را صرف استفاده از آن‌ها می‌کنند (تانگ و کوه، ۲۰۱۷)، زنان چه در دنیای واقعی چه در فضای مجازی نیاز به امنیت دارند اما متأسفانه گاهی نیاز به امنیت در این فضا نادیده گرفته می‌شود. تهدید هویت زنان، اعتیاد، فرهنگ پذیری، درگیری در عشق‌های مجازی و سو استفاده‌های جنسی تهدیدی جدی برای کاربران مؤنث شبکه‌های مجازی است. خشونت‌های کلامی و نوشتاری و به کارگیری کلمات رکیک و آزارنده علیه زنان از مصادیق نا امنی برای آنان است (نیرومند و ذهابی، ۱۳۹۳). با توجه به اهمیت استفاده‌ی آسیب‌زا از این شبکه‌ها به خصوص برای زنان که جایگاه اساسی به عنوان همسر و مادر در خانواده دارند لازم است ابزاری ساخته شود تا آسیب‌های شبکه‌های مجازی را در میان مادران مورد بررسی قرار دهد. در این پژوهش به معرفی ابزاری پرداخته می‌شود که هم وابستگی به شبکه‌های مجازی و هم دیگر آسیب‌های آن را مورد سنجش قرار می‌دهد.

روش

جامعه آماری در پژوهش حاضر عبارت است از کلیه مادران کودکان ۳-۷ ساله شهر تهران، نمونه از نوع در دسترس بوده و شامل ۳۲۳ نفر از مادرانی است که دارای ملاک‌های ورود به پژوهش می‌باشند. ملاک ورود به پژوهش نیز شامل این موارد می‌باشد: استفاده از شبکه‌های مجازی حداقل یک بار در روز و متأهل بودن مادر. نمونه مورد نظر از مکان‌های عمومی مانند پارک‌ها، سراهای محله، فرهنگسراها و... برگزیده شد. ابتدا ۳۳ سؤال تنظیم شد و این پرسشنامه در مرحله اجرای مقدماتی (پیلوت) بر روی نمونه ۶۴ نفری از مادران اجرا شد. در این مرحله آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۳ بود؛ سپس با حذف ۲ سؤال از پرسشنامه که همبستگی کمی با نمره کل داشتند پرسشنامه در نهایت با مجموع ۳۱ سؤال روی نمونه اصلی اجرا شد. ضریب آلفای کرونباخ جهت بررسی پایایی این پرسشنامه در این مرحله برابر با ۰/۹۲ به دست آمد؛ همچنین با استفاده از روش چرخش اوبلیمین در مرحله نهایی تعداد دو عامل با نام‌های عامل "وابستگی به فضای مجازی" و عامل "رفتار پر خطر در فضای مجازی" برای این پرسشنامه به دست آمد که در مجموع ۴۰/۲ درصد از واریانس را تبیین می‌کرد. گویه‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۸، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۸، ۳۰، ۳۱ جزو عامل وابستگی به فضای مجازی قرار می‌گیرد که در مجموع شامل ۲۳ سؤال و عامل رفتار پرخطر در شبکه‌های مجازی شامل ۸ گویه می‌باشد که عبارت از گویه‌های ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۶، ۲۷، ۲۹ می‌باشد. ضریب آلفای کرونباخ جهت بررسی پایایی زیر مقیاس‌ها برای عامل وابستگی به فضای مجازی برابر با ۰/۹۰ و برای عامل رفتار پرخطر در فضای مجازی ۰/۷۶ به دست آمد. رفتار پرخطر در فضای مجازی در پژوهش حاضر شامل مسائلی چون استفاده از شبکه‌ها برای ارتباط با جنس مخالف، ایجاد اختلاف و تعارض با همسر به دلیل شبکه‌های مجازی، پنهان کاری مطالب از همسر در شبکه‌ها، خودافشایی و هرزه نگاری

²⁰ Internet Addiction Test

²¹ Internet addiction Scale

²² Generalized Problematic Internet Use Scale

²³ Online Cognition Scale

²⁴ Problematic Facebook Use

در شبکه‌ها می‌باشد. با توجه به اینکه ضریب آلفای به‌دست آمده برای زیر مقیاس‌ها بیش از 0/7 است، بنابراین هر دو زیر مقیاس از پایایی مناسبی برخوردار هستند. در ادامه جداول مربوط به ساخت این پرسشنامه نمایش داده می‌شود. در ساخت پرسشنامه از پرسشنامه اعتیاد اینترنتی (IAT) یانگ، پرسشنامه اعتیاد به فیس بوک برگن و دیگر پرسشنامه‌های ساخته شده در این زمینه الهام گرفته شده است.

«ابزار»

پرسشنامه جمعیت شناختی

در پژوهش حاضر پرسشنامه‌ای جمعیت شناختی نیز توسط محقق طراحی شد که پیش از پرسشنامه اصلی به شرکت کنندگان برای پاسخگویی داده شد. این پرسشنامه شامل سن، تحصیلات، شغل، سن همسر، شغل همسر، تحصیلات همسر، طول مدت ازدواج و تعداد فرزندان می‌باشد. جنسیت فرزند، سن فرزند و ترتیب تولد او در خانواده از موارد دیگری بود که در این پرسشنامه توسط شرکت کننده تکمیل می‌شد، سپس شرکت کنندگان در موارد بعدی به این موارد پاسخ می‌دادند که عضو کدام یکی از شبکه‌های مجازی هستند و به ترتیب بیشتر از کدام شبکه استفاده می‌کنند، در شبکه‌های اجتماعی مجازی چند دوست دارند و به طور کلی در چند شبکه و کانال در شبکه‌های مجازی عضو هستند، همچنین از موارد دیگر مطرح شده در پرسشنامه این بود که محتوای گروه‌ها و کانال‌های عضو شده و دلایل استفاده آن‌ها از شبکه‌ها چیست؟ در این دو سؤال شرکت کنندگان می‌توانستند بیش از یک گزینه را انتخاب کنند. در انتهای پرسشنامه از افراد خواسته می‌شد تا مدت زمان استفاده خود را از شبکه‌ها بر اساس تعداد ماه یا سال و همچنین میزان استفاده ی روزانه خود از شبکه‌ها را براساس دقیقه و یا ساعت ذکر کنند.

یافته‌ها

در بخش حاضر نتایج نهایی حاصل از ساخت ابزار پرسشنامه استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های مجازی ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۱- فراوانی پاسخ مادران به هر سوال پرسشنامه. در جدول شماره ۱ فراوانی پاسخ مادران به هر سؤال این پرسشنامه ارائه شده است.

ردیف	عبارت	به هیچ وجه	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	استفاده از فضای مجازی بخش جدایی ناپذیر زندگی من است.	۱۲۳	۹۸	۵۰	۲۵	۱۹
۲	با استفاده از فضای مجازی راحت‌تر از روابط رو در رو با دیگران ارتباط برقرار می‌کنم.	۱۱۳	۸۱	۷۴	۳۷	۱۰
۳	برای رهایی از تنهایی و احساسات ناخوشایند از فضای مجازی استفاده می‌کنم.	۹۵	۹۰	۷۵	۴۳	۱۲
۴	اگر به فضای مجازی دسترسی نداشته باشم فکر می‌کنم چیزهای زیادی را از دست می‌دهم.	۱۵۷	۸۳	۴۲	۱۹	۱۴
۵	حتی زمانی که از فضای مجازی استفاده نمی‌کنم فکرم مشغول این فضا و مطالب آن است.	۱۸۵	۹۳	۲۱	۱۲	۴
۶	در فضای مجازی بیشتر از زندگی واقعی می‌توانم توجه و احترام کسب کنم.	۲۴۴	۴۸	۱۵	۷	۱
۷	در طول روز مدام به فضای مجازی سر می‌زنم.	۴۲	۱۰۹	۹۷	۴۴	۲۳
۸	بیشتر از آن که با خانواده‌ام معاشرت کنم در فضای مجازی حضور دارم.	۱۷۲	۸۸	۴۲	۹	۴

۹	زمانی که در جمعی حضور دارم نیز، مشغول گشت‌زنی در فضای مجازی هستم.	۱۳۹	۱۳۶	۳۱	۸	۱
۱۰	وقتی در فضای مجازی هستم، متوجه گذر زمان نمی‌شوم.	۶۶	۱۱۰	۸۷	۳۶	۱۶
۱۱	به دلیل استفاده از فضای مجازی ارتباط رودررویم با خانواده‌ام کم شده است.	۲۰۹	۶۹	۲۷	۹	۱
۱۲	مطالبی که در فضای مجازی می‌بینم و می‌خوانم مرا تحت تأثیر قرار می‌دهد.	۶۴	۱۲۳	۸۵	۴۰	۳
۱۳	به دلیل استفاده از فضای مجازی در شب، دچار کمبود خواب شده‌ام.	۱۹۱	۷۱	۳۰	۱۴	۹
۱۴	سعی کرده‌ام میزان استفاده خود را از فضای مجازی کاهش دهم، اما موفق نمی‌شوم.	۱۷۸	۷۹	۳۴	۱۴	۱۰
۱۵	وقتی به فضای مجازی دسترسی ندارم احساس افسردگی، کج خلقی و عصبی بودن می‌کنم.	۲۳۲	۴۵	۱۹	۱۰	۹۱
۱۶	با استفاده از فضای مجازی با افرادی از جنس مخالف ارتباط صمیمانه دارم.	۲۸۳	۱۷	۷	۴	۱
۱۷	در فضای مجازی فعالیت‌هایی دارم که آن را از همسر خود مخفی می‌کنم.	۲۸۶	۱۷	۷	۴	۱
۱۸	در پاسخ دادن به پیامها و مطالب در فضای مجازی احساس اجبار می‌کنم.	۱۹۸	۷۰	۳۸	۹	۰
۱۹	وقتی خانواده از من می‌پرسند با گوشی چه کار می‌کنم، موضع تدافعی به خود می‌گیرم.	۲۱۶	۶۹	۲۱	۹	۰
۲۰	به دلیل استفاده از فضای مجازی با همسر اختلاف پیدا کرده‌ام.	۲۶۳	۲۸	۲۰	۰	۴
۲۱	استفاده از فضای مجازی در من احساس گناه ایجاد می‌کند.	۲۴۸	۴۳	۱۵	۶	۳
۲۲	درفضای مجازی چیزهایی می‌گویم و انجام می‌دهم که در زندگی واقعی به دلیل محدودیت‌ها نمیتوانم.	۲۵۱	۴۵	۱۳	۶	۰
۲۳	خانواده‌ام از میزان و نحوه استفاده من از فضای مجازی شکایت می‌کنند.	۲۰۴	۹۰	۱۶	۳	۲
۲۴	به دلیل استفاده از فضای مجازی از انجام وظایف خانوادگی، شغلی و... خود باز می‌مانم.	۲۳۸	۶۰	۱۳	۲	۲
۲۵	بیش از آن چه قصد دارم از فضای مجازی استفاده می‌کنم.	۱۶۰	۱۰۲	۳۴	۱۵	۴
۲۶	اگر در فضای مجازی فرد غریبه‌ای برای من درخواست دوستی ارسال کند، درخواست او را می‌پذیرم.	۲۸۵	۲۳	۴	۲	۱
۲۷	برایم پیش آمده که قربانی جرائم اینترنتی (کلاهبرداری، سوءاستفاده، پیام‌های آزارنده و...) در فضای مجازی شوم.	۲۹۴	۱۲	۷	۲	۰
۲۸	در فضای مجازی مطالب و تصاویری را از زندگی شخصی خود به اشتراک می‌گذارم.	۱۷۷	۸۲	۴۴	۸	۴
۲۹	در فضای مجازی مطالب و اطلاعاتی را در مورد خودم ارائه می‌دهم که ممکن است مطابق با واقعیت نباشد.	۲۸۷	۱۷	۹	۲	۰
۳۰	اگر زمان زیادی از فضای مجازی استفاده کنم، تحریک‌پذیر و عصبی می‌شوم.	۱۸۸	۷۲	۳۵	۱۸	۲
۳۱	بیش از اندازه در پی جستجو و به اشتراک گذاری مطالب و تصاویر در فضای مجازی هستم.	۲۱۷	۷۳	۲۱	۳	۱

جدول شماره ۲- نتایج به دست آمده از آزمون بارلت برای ماتریس همبستگی متغیرها جدول شماره ۲ نتایج بدست آمده از آزمون بارلت برای ماتریس همبستگی متغیرها را نشان می دهد. با توجه به مقدار شاخص KMO (>0.7) شاخص KMO) و مقدار P آزمون بارلت (<0.05) مقدار P) داده های پرسشنامه استفاده آسیب زا از شبکه های مجازی مناسب می باشند. جهت یافتن مقیاس های پرسشنامه استفاده آسیب زا از شبکه های اجتماعی مجدداً به محاسبه واریانس و مقادیر ویژه عوامل این پرسشنامه پرداخته ایم که نتایج حاصل را در جدول زیر مشاهده می کنید.

متغیر	مقدار
شاخص KMO	۰/۹۱
مقدار آماره آزمون بارلت	۳۸۶۰
درجه آزادی	۴۶۵
مقدار P	۰/۰۰۱

جدول شماره ۳- واریانس عوامل استخراج شده به روش تحلیل عامل های اصلی جدول شماره ۳ نتایج به دست آمده جهت تعیین عوامل پرسشنامه استفاده آسیب زا از شبکه های اجتماعی مجازی را نشان می دهد.

عامل ها	مقدار ویژه اولیه					مجموعه عوامل استخراج شده پس از چرخش
	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس
وابستگی	۱۰/۱۸	۳۲/۸	۳۲/۸	۱۰/۱۸	۳۲/۸	۳۲/۸
رفتار پرخطر	۲/۲۹	۷/۳۷	۲/۴۰	۲/۲۸	۷/۳۷	۴۰/۲

جهت مشخص شدن جایگاه هر سوال در هر یک از عوامل از روش چرخش اوبلیمین استفاده شده است که نتایج آن را در جدول زیر مشاهده می کنید.

جدول شماره ۴- نتایج بدست آمده از چرخش اوبلیمین هر یک از متغیرها در عوامل باقی مانده . جدول شماره ۴ نشان دهنده نتایج به دست آمده از چرخش اوبلیمین متغیرها می باشد. در جدول جایگاه هر متغیر در هر عامل مشخص شده است.

عوامل		سوال
وابستگی	رفتار پرخطر	
.6۸	.12	سوال ۱
.۰/۵	.11	سوال ۲
.6۷	.26	سوال ۳
.72	.2۸	سوال ۴
.7۱	.45	سوال ۵
.50	.3۸	سوال ۶
.7۲	.17	سوال ۷
.6۷	.4۱	سوال ۸
.57	.۰/۴	سوال ۹
.6۷	.22	سوال ۱۰
.62	.49	سوال ۱۱
.57	.17	سوال ۱۲
.55	.27	سوال ۱۳
.65	.4۷	سوال ۱۴
.7۳	.5۷	سوال ۱۵
.31	.7۲	سوال ۱۶
.3	.76	سوال ۱۷
.۰/۴	.38	سوال ۱۸

.51	.46	سوال ۱۹
.5۴	.43	سوال ۲۰
.63	.37	سوال ۲۱
.43	.44	سوال ۲۲
.56	.63	سوال ۲۳
.۰/۶	.6	سوال ۲۴
.5۱	.6۷	سوال ۲۵
.48	.21	سوال ۲۶
.64	.1۷	سوال ۲۷
.1۵	.3۳	سوال ۲۸
.75	.32	سوال ۲۹
.33	.34	سوال ۳۰
.4۲	.5۲	سوال ۳۱

بحث و نتیجه گیری

هدف از پژوهش حاضر ارائه ابزاری بود تا استفاده‌ی آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی در مادران را ارزیابی کند. در بخش آمار توصیفی نتایج به دست آمده بیانگر این هستند که بیشترین فراوانی در میان تحصیلات مادران کارشناسی و پس از آن به ترتیب مربوط به کاردانی، کارشناسی، دیپلم و مدارک پایین‌تر بوده است. همچنین کمترین درصد مدرک تحصیلی میان مادران متعلق به مدرک دکتری است. در رابطه با نوع شبکه مجازی مورد استفاده تقریباً تمامی افراد شرکت کننده از تلگرام استفاده می‌کنند و بیش از نیمی از آن‌ها از شبکه اینستاگرام استفاده می‌نمایند پس به این ترتیب این دو شبکه از پرکاربردترین شبکه‌ها محسوب می‌شوند. این یافته با پژوهش قربانی و خسروی (۱۳۹۶) هماهنگی دارد که در پژوهش آنان تلگرام محبوب‌ترین شبکه مجازی شناخته شده و بیش از نیمی از افراد از آن استفاده می‌کردند و پس از آن اینستاگرام در رده دوم محبوبیت در میان شبکه‌های مجازی قرار دارد. پس از این دو شبکه اجتماعی ایمو بیشترین میزان استفاده را در میان کاربران دارد و بعد از آن فیس‌بوک و واتس‌آپ تقریباً به یک اندازه مورد استفاده کاربران می‌باشند. در رابطه با محتوای گروه‌ها و کانال‌ها بیشترین درصد مربوط به گروه‌های خانوادگی و دوستانه می‌باشد و پس از آن به محتوای تخصصی و آموزشی اختصاص دارد. گزینه بعدی انتخاب شده محتوای خبری و اطلاعات عمومی می‌باشد. گزینه لطیفه و سرگرمی حدود ۱۵ درصد و کمترین درصد انتخاب را به خود اختصاص داده است در رابطه با دلایل و انگیزه‌های استفاده از شبکه‌ها نیز برقراری ارتباط با خانواده و دوستان بیشترین درصد انتخاب را از سوی افراد داشته است، پس از آن، خواندن مطالب و اخبار بیشترین دلیل استفاده افراد از فضای مجازی می‌باشد. میانگین مدت زمان استفاده از شبکه‌ها در طول روز بر اساس ساعت حدود ۲ ساعت می‌باشد. بیشترین میزان استفاده از شبکه‌ها در طول روز بر اساس یافته‌های حاصل شده ۹ ساعت و کمترین آن ۱ ساعت می‌باشد. هر دو عامل از پایداری خوبی برخوردار هستند. ضریب آلفای کرونباخ وابستگی به فضای مجازی از رفتار پرخطر در فضای مجازی بیشتر بوده و این نشانه اهمیت اعتیاد و وابستگی به شبکه‌های مجازی است. از آن جایی که ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه ۰/۹۲ به دست آمد می‌توان گفت که در کل این پرسشنامه از پایداری بسیار خوبی برخوردار است. ضریب آلفای کرونباخ جهت بررسی پایداری عوامل برای عامل وابستگی به فضای مجازی برابر با ۰/۹ و برای عامل رفتار پرخطر در فضای مجازی ۰/۷۶ به دست آمد. با توجه به اینکه ضریب آلفای به‌دست آمده برای این عوامل بیش از ۰/۷ می‌باشد، بنابراین هر دو عامل از پایداری مناسبی برخوردار هستند. عوامل به دست آمده مربوط به وابستگی به فضای مجازی در این پرسشنامه با علائم اعتیاد به شبکه‌های مجازی از نظر گریفیث (۲۰۱۳) شامل علائم ترک، تحمل، برجستگی مطابق می‌باشد. همچنین با معیارهای اعتیاد به اینترنت یانگ (۱۹۹۸)، بیرد و ولف^{۲۵} (۲۰۰۱) و همچنین معیارهای تشخیصی کو^{۲۶} و همکاران (۲۰۰۵) برای اعتیاد به اینترنت در نوجوانان شباهت دارد. وابستگی به شبکه‌ها سبب استفاده بیش از اندازه از آن‌ها، مداخله در انجام وظایف روزمره، مداخله در روابط بین فردی مانند رابطه با همسر و فرزند و نیاز به مدت زمان طولانی تر برای استفاده و اشتغال ذهنی نسبت به استفاده از شبکه‌ها در زمان عدم دسترسی شده و سبب می‌شود فرد برای متوقف کردن وابستگی تلاش‌هایی صورت دهد که اغلب بی

²⁵ Beard & Wolf

²⁶ Ko

نتیجه است، وابستگی به شبکه‌ها سبب می‌شود افراد از شبکه‌ها به عنوان راهی برای فرار از مشکلات و رهایی از خلق ناخوشایند مانند درماندگی، گناه، اضطراب و افسردگی و جبران فقدان‌ها مانند کمبود عزت نفس و احترام استفاده کنند و در صورت عدم استفاده از شبکه‌ها دچار بی‌قراری، تغییر خلق و تحریک پذیری شوند. فرد مبتلا به اعتیاد اینترنتی هر چه بیشتر در استفاده‌ی آسیب‌زا از اینترنت درگیر شود به همان میزان از فعالیت‌های خانوادگی فاصله می‌گیرد، زنی که معتاد به اینترنت باشد، بر سیستم خانواده اثر منفی می‌گذارد (نیرومند و ذهابی، ۱۳۹۴) در میان گویه‌های مربوط به رفتار پرخطر در فضای مجازی در نتایج به دست آمده از چرخش اولیمن هر یک از متغیرها، به ترتیب درصد سؤالات ۲۹، ۱۷ و ۱۶ از بقیه سؤالات عامل رفتار پرخطر در فضای مجازی بیشتر بوده و این سؤالات به ترتیب به مسأله خودافشایی، اثر شبکه‌ها بر ارتباط با همسر و ارتباط با جنس مخالف در شبکه‌ها اشاره دارد بنابر این نتیجه می‌گیریم که این موارد در میان رفتارهای پرخطر جزو موارد پراهمیت می‌باشد. همانطور که در پژوهش افشاری، میرزایی، کنگاروری و افشاری (۱۳۹۴) مهدی‌زاده و اتابک (۱۳۹۵)، یوسفوند، محمدی‌مزیانی و خدایاری مطلق (۱۳۹۵) همتی، حاجیلری و اصلانی (۱۳۹۵) به این مسائل به عنوان آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی اشاره شده است. استفاده از نمونه در دسترس از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر بوده و پیشنهاد می‌شود ارتباط استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها با رضایت زناشویی در مادران مورد مطالعه قرار گیرد. شناخت آسیب‌های این شبکه‌ها به طور عمیق تر و ارائه راهکارها جهت جلوگیری از این آسیب‌ها و استفاده سالم از شبکه‌ها از جمله دیگر پیشنهاد های پژوهشی مطالعه حاضر می‌باشد. از شرکت کنندگانی که در این پژوهش شرکت کردند سپاسگزاری می‌گردد.

منابع

- افشاری، معصومه؛ میرزایی، مریم؛ کنگاوری، مهدی؛ افشاری، مریم. (۱۳۹۴). تجربیات دانشجویان از پیامدهای شبکه اجتماعی: یک مطالعه کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، ۴ (۳)، ۲۵۶-۲۶۵.
- بیدی، فاطمه و کارشکی، حسین (۱۳۹۴). اعتیاد به اینترنت. چاپ دوم، تهران: انتشارات آوای نور.
- زندوانیان، احمد و زین العابدینی، زهره. (۱۳۹۵). رابطه سواد رایانه‌ای و تجربه شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان دختر دانشگاه یزد. *نامه آموزش عالی*، دوره جدید، ۹ (۳۳)، ۸۱-۶۳.
- علوی، سلمان و جنتی فرد، فرشته (۱۳۹۱). اعتیاد به اینترنت (تعاریف، ابعاد، معیارهای تشخیصی و پیامدهای منفی ناشی از آن. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
- کمال جو، علی؛ نریمانی، محمد؛ عطادخت، اکبر و ابوالقاسمی، عباس. (۱۳۹۵). مدل‌یابی علی تأثیرات هوش معنوی و اخلاقی بر روابط فرزاناشویی با واسطه‌های شبکه‌های مجازی و رضایت زناشویی. *پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۶ (۲۴)، ۵۴-۶۶.
- قربانی، علیرضا و خسروی، مصطفی. (۱۳۹۶). رفتارهای پرخطر پیامد عضویت در شبکه‌های مجازی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه پیام نور مرکز گنبد کاووس). *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۸ (۲)، ۱۴۹-۱۶۹.
- مهدی‌زاده، سید محمد و اتابک، محمد. (۱۳۹۵). استفاده از شبکه‌های اجتماعی و شکل‌گیری فرهنگ جوانی در جوانان تهرانی کاربر فیس بوک. *مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، ۱۷ (۳۴)، ۱۳۷-۱۰۴.
- نیرومند، لیلا و ذهابی، شایسته. (۱۳۹۳). عوامل موثر بر حضور زنان تهرانی در شبکه‌های اجتماعی مجازی. *مطالعات رسانه‌ای*، ۹، ۱۱۹-۱۲۶.
- نیرومند، لیلا و ذهابی، شایسته. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر میزان حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی مجازی مورد مطالعه: زنان ساکن شهر - تهران. *مطالعات رسانه‌ای*، ۱۰ (۲۸)، ۵۳-۶۶.
- همتی، رضا؛ حاجیلری، آمنه و اصلانی، شهناز. (۱۳۹۵). دانشجویان دختر و تجربه فیس بوک: یک پژوهش کیفی. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۶ (۱)، ۴۶-۷۲.

یوسف‌وند، سامان؛ محمدی مزینانی، آتوسا و خدایاری مطلق، صفیه. (۱۳۹۵). مطالعه کیفی اهداف و انگیزه دانشجویان از تشکیل گروه در شبکه اجتماعی مجازی تلگرام. دوفصلنامه تخصصی جستارهای اجتماعی، ۱ (۳)، ۸-۲۴.

Aljomaa, S. S., Qudah, M. F. A., Albursan, I. S., Bakhiet, S. F., & Abduljabbar, A. S. (2016). Smartphone addiction among university students in the light of some variables. *Computers in Human Behavior*, 61, 155-164.

Beard, K. W., & Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*, 4(3), 377-383.

Burke, M. (201۰). Reading, writing, relationships: The impact of social network sites on relationships and well-being (Doctoral dissertation, Carnegie Mellon University).

Clayton, R. B., Nagurney, A., & Smith, J. R. (201۴). Cheating, breakup, and divorce: Is Facebook use to blame?. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(10), 717-720.

Cravens, J. D., Leckie, K. R., & Whiting, J. B. (2013). Facebook infidelity: When poking becomes problematic. *Contemporary Family Therapy*, 35(1), 74-90.

Drouin, M., Miller, D. A., & Dibble, J. L. (2014). Ignore your partners' current Facebook friends; beware the ones they add!. *Computers in Human Behavior*, 35, 483-488.

Fox, J., Osborn, J. L., & Warber, K. M. (2014). Relational dialectics and social networking sites: The role of Facebook in romantic relationship escalation, maintenance, conflict, and dissolution. *Computers in Human Behavior*, 35, 527-534.

Griffiths, M. (2000). Does Internet and computer" addiction" exist? Some case study evidence. *CyberPsychology and Behavior*, 3(2), 211-218.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. C., Chen, S. H., & Yen, C. F. (2005). Proposed diagnostic criteria of Internet addiction for adolescents. *The Journal of nervous and mental disease*, 193(11), 728-733.

Marino, C., Vieno, A., Pastore, M., Albery, I. P., Frings, D., & Spada, M. M. (2016). Modeling the contribution of personality, social identity and social norms to problematic Facebook use in adolescents. *Addictive behaviors*, 63, 51-56.

- Ridgway, J. L., & Clayton, R. B. (2016). Instagram unfiltered: Exploring associations of body image satisfaction, Instagram# selfie posting, and negative romantic relationship outcomes. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(1), 2-7.
- Tang, C. S. K., & Koh, Y. Y. W. (2017). Online social networking addiction among college students in Singapore: Comorbidity with behavioral addiction and affective disorder. *Asian journal of psychiatry*, 25, 175-178.
- Valenzuela, S., Halpern, D., & Katz, J. E. (2014). Social network sites, marriage well-being and divorce: Survey and state-level evidence from the United States. *Computers in Human Behavior*, 36, 94-101.
- Young, K. S. (1998). *Caught in the net: How to recognize the signs of internet addiction--and a winning strategy for recovery*. John Wiley & Sons.
- Young, K. S., & De Abreu, C. N. (Eds.). (2010). *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment*. John Wiley & Sons.